

**Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Нацыянальны інстытут адукацыі**

ГЕАГРАФІЯ РАЁНА

**Праграма
курса па выбару для
вучняў X класа
агульнаадукацыйных устаноў**

Мінск, 2007

У курсе ажыццяўляецца задавальненне пазнавальных інтарэсаў вучняў: разглядаюцца асаблівасці геаграфічнага месцазнаходжання раёна, паселішча, прыродных рэсурсаў і перспектывы іх выкарыстання, а таксама яго гісторыка-культурная спадчына.

Пры распрацоўцы праграмы быў скарыстаны вопыт падрыхтоўкі эксперыментальных вучэбных дапаможнікаў па географіі Аршанскага, Барысаўскага, Круглянскага, Пастаўскага і Ушачскага раёнаў.

Прыкладное начэнне маюць практычныя заняткі на мясцовасці па вывучэнню прыроды, гаспадарскі і экалагічных праблем свайго раёна.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Праграма факультатыўных заняткаў прызначана для вывучэння географіі свайго раёна ва ўстановах, забяспечваючых атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі з 12-гадовым тэрмінам навучання.

Галоўная мэта курса – развіццё ведаў школьнікаў аб правінцыяльных асаблівасцях прыроды і гаспадаркі роднага краю, практычнага прымянення геаграфічных ведаў, атрымання навыкаў геаграфічнага аналізу тэрыторыі на краязнаўчым прынцыпу.

Змест курса дазваляе самастойна аналізаваць геаграфічную інфармацыю канкрэтнай невялікай тэрыторыі, творча выкарыстоўваць атрыманыя веды ў курсе “Пачатковы курс географіі”.

Выкарыстанне краязнаўчай геаграфічнай інфармацыі дазваляе вучням замацаваць асабістыя адносіны да прыродных і сацыяльных працэсаў і з’яў, атрыманыя тэарэтычныя геаграфічныя веды, сфарміраваны геаграфічны светапогляд.

Задачы курса:

- прывіць вучням любоў да роднага краю;
- навучыцца самастойна праводзіць элементарныя назіранні за прыродай;
- канцэнтрыраваць увагу на экалагічных праблемах роднага краю;
- навучыць вучняў самастойна карыстацца параўнальным метадам пры вивучэнні геаграфічных пытанняў;
- вызначаць галоўнае ў вялікім аб’ёме геаграфічнай інфармацыі;
- ад простага і блізкага да больш складанага і незнаёмага – асноўная задача фарміравання геаграфічных ведаў;

Адбор краязнаўчага матэрыялу настаўнікам ажыццяўляецца з улікам прыродных і гаспадарчых асаблівасцей свайго краю, раёна, вобласці. Кожны настаўнік атрымлівае магчымасці для свабоднага выкарыстання мясцовага матэрыялу пры разгляданні класічных геаграфічных пытанняў. У маштабах вобласці, рэспублікі для кожнага вучня адкрываюцца непаўтаральныя магчымасці для рэалізацыі вучэбнага працэсу. Настаўнік ў залежнасці ад значымасці геаграфічных матэрыялаў самастойна вырашае пытанне ступені іх выкарыстання.

Практычныя работы і палявыя экскурсіі будуць садзейнічаць набліжэнню вучняў да прыроды роднага краю, яго гаспадарчых асаблівасцей і паняцця сучасных экалагічных прблем. Вучні складаюць чырвоны сшытак рэдкіх раслін і прадстаўнікоў жывёльнага свету роднага краю, ёсць магчымасці нізіраць за надвор’ем, весці феаналагічныя назіранні. Прыкладны краязнаўчы матэрыял утрымліваецца ў дадатках. Настаўнік самастойна вырашае аб яго выкарыстанні з улікам яго наяўнасці ў раёне і яго этрактыўнасці.

Структура праграмы. Праграма складаецца з 13 самастойных тэм, якія адлюстроўваюць асноўныя прынцыпы характарыстыкі геаграфічных аб’ктаў.

Аб’ём курса каля 36 гадзін. У адпаведнасці з умовамі і асаблівасцямі раёна працяг факультатыўных заняткаў можна павялічыць.

Формы работы: практычныя работы, палявыя экскурсіі, экскурсіі на мясцовыя прадпрыемствы, творчыя работы. Праграма прадугледжвае

складанне спіса геаграфічных аб'ектаў тэрыторыі раёна, збор легенд і звестак аб ахоўваемых раслінах і жывёлах.

ЗМЕСТ

Уводзіны

Што вывучае геаграфія краю, раёна ?. Мэта, задачы, актуальнасць курса, метады даследаванняў.

Тэма 1. Геаграфічнае становішча раёна

Тэрыторыя раёна ў сістэме геаграфічных каардынат. Памеры. Сваеасаблівасці месцазнаходжання раёна, межы, суседзі. З гісторыі ўзнікнення раёна. Цэнтр раёна. Прыродныя і гістарычныя прадпасылкі развіцця раёна і яго цэнтра.

Практычная работа: Вызначэнне геаграфічнага становішча і каардынат крайніх кропак і цэнтра раёна, населенага пункта.

Тэма 2. Прыродныя ўмовы і рэсурсы

Тэктанічная структура і геалагічная гісторыя і будова. Месца раёна на крышталічным фундаменце. Асадкавы чохол. Уплыў старажытнага зледзянення і формы рэльефу. Адклады ледавіка. Асадкавыя пароды. Геалагічныя помнікі. Нетры. Мясцовыя рэсурсы. Будаўнічыя матэрыялы. Структура зямельнага фонда і яго выкарыстанне. Яры на тэрыторыі раёна.

Палявая экскурсія: на прадпрыемства распрацоўкі радовішча мясцовых карысных выкапняў, бераг ракі з апісаннем геалагічных агаленняў.

Тэма 3. Рэльеф

Сучасны рэльеф тэрыторыі раёна, характэрныя формы і іх паходжанне. Нізіны і ўзвышшы, іх характарыстыка. Геаграфічныя краявіды. Уплыў рэльефа на ўмовы жыцця і характар гаспадарчай дзейнасці.

Тэма 4. Клімат

Асаблівасці кліматычных умоў. Агракліматычны раён. Сонечная радыяцыя. Працягласць дня, сонечнага ззяння. Атмасферная цыркуляцыя. Мясцовая ружа вятроў у студзені і ліпені. Хуткасці мясцовых вятроў. Тэмпература паветра. Уплыў клімата на развіццё сельскай гаспадаркі. Вільготнасць паветра. Ападкі. Размеркаванне па парам года. Патрабавальнасць да цяпла сельскагаспадарчых культур.

Практычная работа:

1. Вызначэнне асаблівасцей кліматычных умоў раёна.
2. Састаўленне каляндара надвор'я.

Тэма 5. Гідраграфія раёна

Агульная характарыстыка. Паверхневыя і падземныя водныя рэсурсы. Рачная сетка і яе элементы. Характарыстыка асноўных рэк, каналаў. Азёры і

вадасховішчы. Прыродныя крыніцы. Характарыстыка найбольш буйных вадаёмаў і іх рэсурсаў. Напрамкі выкарыстання ў каспадарчай дзейнасці насельніцтва. Ахова паверхневых вод.

Практычная работа (экскурсія): Выяўленне экалагічнага стану водных аб'ектаў (ракі, возера, сажалкі, крыніцы).

Тэма 6. Глебы

Глебаўтваральныя пароды і тыпы глебавых працэсаў. Асноўныя тыпы глебаў. Зямельныя рэсурсы раёна. Размеркаванне па тэрыторыі раёна. Структура ўгоддзяў. Меліярацыі глебаў. Эрозія глебаў і іх ахова.

Практычная работа:

1. Вызначэнне тыпаў глеб і ацэнка іх для выкарыстання.
2. Закладка і замалёўка шурфа.

Тэма 7. Расліннасць

Сучаснае расліннае покрыва. Лясы. Лясныя фітацэнозы. Лугі, балоты і іх тыпы. Выкарыстанне лясных рэсурсаў і іх ахова. Батанічныя заказнікі. Лекавыя расліны. Рэдкія віды раслін і іх ахова.

Палявая экскурсія:

1. Вывучэнне раслінных груповак.
2. Састааўленне спіса (чырволага сшытка) рэдкіх і знікаючых раслін.

Тэма 8. Жывёльны свет

Сучасная фауна і біялагічная разнастайнасць. Прамысловыя віды жывёл. Птушкі. Рэдкія і ахоўваемыя віды жывёльнага свету.

Палявая экскурсія:

1. Вывучэнне жывёльнага свету роднага краю.
2. Састааўленне спіса рэдкіх і знікаючых прадстаўнікоў жывёльнага свету.

Тэма 9. Насельніцтва

Гісторыі засялення. Помнікі славянскай культуры: гарадзішчы, паселішчы, курганы. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел раёна. Тыпы паселішчаў. Дынаміка насельніцтва. Колькасць і шчыльнасць насельніцтва. Нацыянальны склад. Гарадское і сельскае насельніцтва. Узроставая і палавая структура. Міграцыя насельніцтва раёна. Працоўныя рэсурсы. Матэрыяльная і духоўная культура, асаблівасці рэлігійнага складу.

Экскурсія: Старажытныя і сучасныя паселішчы, культуравыя будынкі і збудаванні, культура насельніцтва.

Тэма 10. Прамысловасць

Гісторыі развіцця. Структура прамысловасці раёна. Асноўныя прадпрыемствы. Сучасны стан прамысловасці. Рэнтабельнасць прадпрыемстваў.

Геаграфія народных промыслаў. Малы бізнес.

Экскурсія на вядучае прадпрыемства раёна, горада, апісанне і аналіз.

Тэма 11. Сельская гаспадарка

АПК раёна: структура і спецыялізацыя. Тыпы сельскіх гаспадарак і іх спецыялізацыя.

Раслінаводства. Вядучыя культуры, пасяўныя плошчы і іх ураджайнасць. Спецыялізацыі жывёлагадоўлі. Галоўныя галіны. Дынаміка пагалоўя і прадуктыўнасці.

Механізацыя і хімізацыя сельскагаспадарчай вытворчасці. Экалагічныя праблемы. Перспектывы развіцця.

Экскурсія: на ферму, прадпрыемствы АПК.

Тэма 12. Транспарт

Галоўныя транспартныя шляхі раёна. Перспектывы развіцця транспарту.

Тэма 13. Рэкрацыйныя рэсурсы

Кліматычныя рэсурсы. Гісторыка-культурная спадчына, помнікі гісторыі і культуры. Установы рэкрэацыйнай дзейнасці. Перспектывы арганізацыі кароткачасовага адпачынку. Асноўныя экскурсійныя маршруты раёна.

Практычная работа: Распрацаваць маршрут і правесці экскурсію па знакамітым мясцінам раёна.

Тэма 14 Экалогія раёна

Уплыў гаспадарчай дзейнасці (прамысловасці, сельскай гаспадаркі) на прыроду раёна. Экалагічнае становішча раёна. Ахоўваемыя прыродныя тэрыторыі.

Абагульняючы паўтор.

Практычныя работы:

1. Складзі спіс назваў паселішчаў, гідралагічных і іншых фізіка-геаграфічных аб'ектаў.
2. Аналіз палітыка-адміністрацыйны падзела раёна.
3. Складзі Чырвоны сшытак раёна.
4. Збор легенд тэрыторыі раёна.

ЧАКАЕМЫЯ ВЫНІКІ

У выніку правядзення факультатыўных заняткаў у навучэнцаў будуць сфармаваны ўяўленні: аб геаграфіі роднага краю, прыродных і гаспадарчых асаблівасцях, ўмовах засялення і асваення тэрыторыі свайго раёна, яго этна-гістарычных асаблівасцях; выдатных ураджэнцаў раёна, іх укладзе у развіццё навукі культуры Беларусі; асаблівасцях насельніцтва, релігійным складзе, асаблівасцях канфесій і іх уплыве на грамадскае жыццё мясцовага насельніцтва; нацыянальным складзе, лінгвістычных і

асаблівасцях сучаснага рассялення насельніцтва ў межах раёна; аб геакультурных асаблівасцях паселішчаў, нацыянальных асаблівасцях гаспадаркі, гаспадарча-культурнай геаграфіі; аб асновах гісторыка-культурнага і культурнага краявідазнаўства; элементах культурнай спадчыны; чынніках ладу жыцця; перспектывах развіцця гаспадаркі раёна.

Навучэнцы павінны авалодаць наступнымі спосабамі дзейнасці: даваць комплексную геаграфічную характарыстыку свайго раёна, адзначаць дэмаграфічную сітуацыю у раёне; выяўляць асаблівасці рассялення насельніцтва па яго тэрыторыі; характарызаваць этнаграфічныя і лінгвістычныя асаблівасці насельніцтва; называць асаблівасці развіцця гаспадаркі, асаблівасці прыроды, рассялення; выяўляць асаблівасці выкарыстання мясцовых карысных выкапняў; паказваць вынікі культурнага ўплыву на прыроду; умець «расшыфровываць» геаграфічныя назвы; збіраць назвы мясцовых урочышчаў і даваць ім тлумачэннен аб іх паходжанні, падзяляць іх на групы; збіраць легенды аб розных цікавых мясцінах раёна; выяўляць і паказваць па карце сучасныя прыродныя, гісторыка-культурныя і культурна-краявідныя раёны; выяўляць сацыяльныя і экалага-эканамічныя асаблівасці, аб'екты культурнай спадчыны, складаць спісы ахоўваемых жывёл і раслін раёна.

Правядзенне заняткаў дазволіць павысіць зацікаўленнасць вучняў да геаграфіі, праз выкананне практычных задач і экскурсій прымяняць атрыманыя веды ў рэальным жыцці; будзе садзейнічаць фарміраванню агульнай культуры навучэнцаў, развіццю пазнавальных схільнасцей вучняў; набыццю вопыта творчай і даследчай дзейнасці.

Рэкамендуемая літаратура

1. Ахоўныя жывёлы Беларусі. / Энцыклапедычная бібліятэчка “Беларусь” / . Мінск: .1983
2. Ахоўныя прыродныя тэрыторыі і помнікі прыроды Беларусі. / Энцыклапедычная бібліятэчка “Беларусь” / . Мінск: 1985
3. Ахоўныя расліны Беларусі. / Энцыклапедычная бібліятэчка “Беларусь” / . Мінск: .1983
4. Блакіты скарб Беларусі. / Мінск: 2007.
5. Геаграфія Беларусі. Энцыклапедычны даведнік . – Мінск, 1992.
6. Гурскі Б.М. Як збудваны і чым багаты нетры Беларусі. – Мінск:, 1992.
7. Кіселев В.Н. Белорусское Полесье. Экалагічныя праблемы меліоратывнага освоенія. – Мінск, 1987.
8. Лопух П.С. Гідраграфія Беларусі. Мінск: Бду, 2004.
9. Ляўкоў Э.А. Маўклівыя сведкі мінуўшчыны. – Мінск, 1992.
10. Малішэўскі У.А., Пабока П.Н. Нашы гарады. – Мінск, 1992.
11. Манак Б.А. Насельніцтва Беларусі: рэгіянальныя асаблівасці развіцця і рассялення. – Мінск, 1992.
12. Матвеев А.В., Гурский Б.Н, Левицкая Г.И. Рельеф Белоруссии. – Минск, 1988.

13. Матвеев А.В., История формирования рельефа Белоруссии. – Минск, 1990.
14. Прамысловасць Беларусі. / Энцыклапедычная бібліятэчка “Беларусь”. / Мінск, 1980.
15. Рэкі, азёры і вадасховішчы Беларусі. / Энцыклапедычная бібліятэчка “Беларусь”. / Мінск, 1979.
16. Шкляр А.Х. Календарь природы Белоруссии. – Минск, 1979.
17. Энцыклапедыя прыроды Беларусі. Т. 1-5. – Мінск, 1983-1986.